

Ана ЂОРЂЕВИЋ

**ГРАЧАНИЦА КАО ИНСПИРАЦИЈА
СРПСКИХ ПЕСНИКА НОВИЈЕГ ДОБА*
(Поезија и култура)**

Ти си зрелија од песме
И биће у бићу.

Живојин Михајловић, *Именујем Грачаницу*

Одмарам на твојим кубетима
Свој сетни поглед песника.

Мирјана Вукмировић, *Грачаница*

Апстракт: Рад осветљава манастир Грачаницу као споменик културе српскога народа на Косову и Метохији. Грачаница, српски средњовековни сакрални споменик културе првога реда, средишњи је мотив многих српских песника. У зависности од креативних потенцијала имагинације и инспирације песника, њена слика је рукотворена на широком фону значења симбола или идеја и тиче се савремене поезије, као саставног дела националне културе.

Кључне речи: Грачаница, Косово и Метохија, поезија, култура, песничка слика, симбол, идеја.

Приступ. – Тежиште перцепције и уметничке пројекције манастира Грачаница у српским старим записима, натписима и народној поезији доказује како је манастир, као верско и национално, уметничко и културно средиште, био иницијална енергија вере у себе и будућност и, као ослонац народу, услов усправног трајања и

* Рад је написан у оквиру пројекта *Духовне појаве и стваралаштво српског народа на Косову и Метохији од XV до XX века* (број 148020), који је одобрило и финансира Министарство науке Републике Србије.

опстанка.¹ И аналитички преглед кључних идеја, поетских слика и симбола и њихове семантике у поезији српских песника новог доба открива сродну визију Грачанице у којој она функционише као „матична ћелија“ или симбол посебног значења.²

Као српски средњовековни сакрални споменик културе првога реда она је средишњи мотив многих српских песника. У зависности од креативних потенцијала имагинације и инспирације песника, њена слика је рукотворена на широком фону значења симбола или идеја и тиче се, ван спора, савремене поезије као националне културе. Као такви, може се рећи, манастир Грачаница или фреска Симонида у поезији српских песника, суштински, паралелно функционишу као *мит о стварању и одбрана од разграђивања културе и поништавања националног памћења*. У том смислу њихово присуство и значење у поезији потврђују мисао Андреја Белог да „сва култура је израсла из песме и игара“.

У великом корпусу песама о манастиру Грачаница као инспирацији песника 20. века, лирско-мисаона структура *Грачанице* Десанке Максимовић, народног песника, свакако заузима чеоно место. Ова антологијска национална песма има посебно место и у изборима њене поезије, јер изражава висинску тачку српске поезије и стваралачког лука њеног певања дугог седам деценија.³ Значајно је зато осветлити одговор на питање: која је иницијална идеја антологијске *Грачанице*?

Примарне идеје. Десанка Максимовић се обраћа манастиру као *живом бићу* с којим води дијалог. *Прва идеја* именована је реториком наслова и првим знаком првог стиха: *Грачанице...* који ствара привид дијалога, иако је, заправо, реч о монологу као исповести лирског јунака. Но, у првом стиху се налази још један симбол од значаја за естетичку, мисаону и емоционалну скалу вред-

¹ Видети наш рад *Грачаница у старим записима и натписима и народној поезији*, Баштина, бр. 25, Институт за српску културу – Приштина, Лепосавић, 2009, 115–125.

² Као каталог песама узимамо антологију Ратка Поповића, *Страшни суд*, Јединство, Просвета, Приштина, Београд, 1989. Антологија доноси песме шездесет и једног песника, од којих је половина инспирисана манастиром као спомеником, а половина његовим фрескама, највише ликом Симониде, жене краља Милутина.

³ Мирослав Егерић је *Изабране песме* Д. Максимовић (ИК „Драганић“, Београд, 1998) разврстао у десет кругова. *Пролог* или уводна песма избора јесте мисаоно-лирска структура *Памтићу све*, а *Епилог* песма *Грачанице*. Као „мисаоно-визионарска структура националне драме и пораза“ та песма завештава смисао певања и показује дух народног песника. Видети: Милош Ђорђевић, *Трокраки свећњак знања*, Академија лепих уметности, Змај, Београд, Нови Сад, 2009, 20.

ности монолога, структуре и идеја песме: то је симбол *од камена*. Овим симболом обручена је структура од пет строфа: он се јавља у првој, трећој и петој строфи, и увек на крају стиха. Семантика симбола *од камена* је амбивалентна: на једном полу значења читамо *од камена* = камен као трајање, а на другом читамо *од камена* = терет или хладноћа. У функцији лирског субјекта, песникиња суштински показује како језик поезије у великом напону свезује супротности и полове у *чвор значења*:

Грачанице, кад бар не би била од камена,
кад би се могла на небеса вазнети.

Друга идеја означена је симболом *туђа рука* и он маркира осећање које као *опште место* варира готово код свих српских песника кад певају о Грачаници, Симониди или Косову. Симболу *туђа рука* у значењу: *историјски сукоб вера, култура и народа* комплементаран је симбол *вране* и он, такође, отвара питање *туђости, других и незнаца*. Словенски, хришћански и православни дух песникиње, међутим, не призива сукобе, мржњу или крв као законитости балканске историје:

да туђа рука крај тебе траву не плевти,
да ти вране не ходају по паперти.⁴

Трећу идеју означавају два пара симбола: (а) *звоно и срце* (први пар), и њиме се апострофира звучна слика доживљаја Грачанице као наслеђа, и (б) *светитељи и неимари* (други пар), и њиме се именују креативни дух предака, односно духовност и савршенство. Кад пева о Грачаници, она пева из позиције *Ја знам ко сам* и у светлу културе и историје показује како је Балкан „комплексан животињни простор“ и да српски народ „има снажну и дубоку историјску

⁴ Историјско значење појмова Балкан и балканизација изванредно осветљава Богољуб Шијаковић у студији *Критика балканистичког дискурса, Прилог феноменологији другости Балкана*, Службени гласник, Београд, 2009. Студија је преведена на више светских језика. За разумевање и тумачење наше теме значајне су тезе аутора: „Народи Балкана су без способности и жеље да са довољно историјске уравнотежености посматрају друге (1); Колонизатори Балкана се, реализујући своје геополитичке и друге циљеве, јављају као цивилизатори који не прихватају вредности Балкана и његових народа: византијску културу и хришћанство (2); Велике силе су учиниле све да на Балкану продубе подјеле, подстакну сукобе и одрже нестабилност (3) и Балкан – то су увек други (4). Нову вредност српских песника који певају о Грачаници треба тражити у отпору жигосању српског народа и поништавању српске културе и народа Балкана које колонизатори виде као „депонију зла“.“

свијест Балканаца“. Обраћање Грачаници као живом бићу именује да припада народу који има „дубоку и кондензовану историјску самосвијест“ и да за њу она значи „историјски идентитет“.⁵ Балкан може бити спасен само ако припада самом себи, а он може спасти Европу еликсиром „аутентичне европске, наиме балканске и медитеранске културе: хеленства и хришћанства“.⁶

Или твоја звона да бар не туку
ко срце предака, Грачанице,
да бар светитељи с твог иконостаса
немају наших неимара руку,
ни анђели Симонидино лице.

Четврту идеју лирско-мисаоне структуре *Грачанице* читамо у симболу *земља*, којим се афирмише јединство духа манастира и духа вредности наслеђа у народу. Она је варирана на широком регистру значења последње две строфе:

Да бар ниси толико дубоко
укопана у ту земљу и нас саме,
да се нисмо привикли на тебе клети,
(...)
Грачанице...

Пету идеју песникиња није именовала, али у структури мисаоне целине она функционише као услов настанка песме, страх и стрепња за будућност манастира и свега што значи народу и народном песнику. Она се наставља на идеју *памтићу све* у истоименој збирци и песми *О пореклу: Ја знам ко сам/ по звону/ што са задужбина немањићких пева/ по јасности његовог гласа/ по томе што ме од Студенице до Милешеве/ прадедови гледају с иконостаса/ и што у свакој руци држим храм.*

Шири, дубљи контекст њене поезије као културе и хуманистичког ангажмана условљен је страхом. Балканци нису зли, како показују стереотипи које су им наметнули други, вођени логиком: *завади и владај*. Они треба да се руководе идеалима и вредностима које су створили најбољи међу њима, „балкански мудраци и свеци“, и тако увећају свој понос, а умање наметнуте разлоге за стид. То је суштина поетске идеје српске песникиње и њеног дијалога са свецима са иконостаса или Симонидом, чије лице личи на анђеоско.

⁵ Новица Петковић, *Словенске пчеле у Грачаници*, Завод за уџбенике, Београд, 2007, 36.

⁶ Исто, 12. и 22.

Она на Балкану заснива Европу и свет на вредности стварања и оствареног у култури, а не на сили и моћи.⁷

Свест о условима, и то немогућим, мисаоно је казана кондиционалом: *кад* бар не би била од камена, *кад* би се могла... и: *да* туђа рука..., *да бар* светитељи..., *да* те можемо..., *да* те нисмо..., *да* си нам бар јабука... и слично. *Та свест*, у основи трагична, као и *све личности, мисли и слике у великим уметничким делима*, чине енергију Грачанице и одређују статус Д. Максимовић у историји вредности српске поезије као „апсолутног песника“ (С. Раичковић) и мудраца лирског језика. Кондиционал у означеним идејама одраз је слутње силе и моћи поробљивача као цивилизатора. Она показује да ниједна анализа, на једном стилистичком примеру, не може да исцрпи сва значења симбола и идеја песме.

Грачаница и језик. – Драгомир Костић *Пут у Грачаницу* означава суштински магистралном идејом коју у структури стиха и графички интонира. Свешћу и осећањем о почетку који се *ту* збио, он песнички осваја феномен простора: Грачаница је *ту*, а не *тамо*, Грачаница је *то*, а не било шта *друго*:

Почетак се Где би другде Ту
Збио.

Али, почетак ту где се збио, на путу за Грачаницу Уроша II Милутина, именује и Александар Дероко питањем: *где ту?... Трага више ни од чега нема*. Пројектујући манастир као уметност запремина и сликарства, он топографише историју. На особеност песничког метода и стила упућују историјске личности и знаци његове песме: *Грачаница, Урош II Милутин, Симонида, Теодор Метохит, Милан Ракић, Париз* и други. Дерокови знаци именују историјске личности и њихову припадност византијској, словенској или западноевропској култури. Реалистички епилог: *Један једини калуђер је ту био/ у једном више него оронулом конаку сведочи о трагичном статусу споменика*.

Док је почетак љубави сусрет са Грачаницом и трагање за њом по свету за Д. Костића једнак трагању за вредностима које оваплоћује:

⁷ Ричард Холбрук, амерички секретар спољних послова, изјавио је у сусрету са вођама УЧК на Косову и Метохији: „Мислим да Срби треба да се губе одавде“ („I think the Serbs should get out of here“), Chris Hedges, „U. S. Envoy Meets Kosovo Rebels, Who Reject Truce Cool“, The New York Times, June, 25., 1998, p. A6.

Сад све више идем по свету
 За оном
 што сам је ту срео
 (...)
 Грачаницу да тамо нађем,

за Радослава Златановића у *Грачаничкој вечери* Грачаница као споменик јесте *креативна подлога или контекст великих могућности* за казивање љубави: *Али ја нећу да певам о њој. У средишту је жена:*

Лепа ли је да је бог убије
 Та Циганка Стефанија из Сазлије.

Ипак, кроз четири структуре песме: *Страже, Причешће хлебом, Причешће вином и Причешће сном* доминира култура коју брани и узноси манастир као саборно светилиште. На то упућују обредни симбол *причешће* хлебом и вином и *сабор* као институција обредног, верског и политичког карактера и патријархалне и црквене културе српског народа.⁸

За Слободана Костића Грачаница као неимарско здање и култно средиште родног бића јесте тешко читљива рељефна мапа и он, апострофирајући реторичку скромност примерену духовности којом она зрачи, као „последњи послух и самовидац“ уклања из митолошке ауре све што би могло да је наружи. Песничку слику манастира као сабирног места вредности остварио је реториком и поетизацијом древног језика. Стваралачки поступак одговара дужини трајања манастира, студеног *од старости*, како пева Десанка Максимовић, и идеји да је у језику садржано памћење као национални код. Иницијално креативно исходиште је у песниковој формули: *Чувствовах је умом и ухом, власом*. „Формуле су заправо само видљиви врхови испод којих се осећа општа тежња ка типизираним, једноликим уланчавању говорног низа, у складу с основном ритмичко-интонационалном контуром стиха“.⁹ У поетској слици Грачанице и светова на које асоцира, српски песници типизирају

⁸ Милан Радуловић мисли да су патријархална и црквена култура, а не грађанска култура, средишња вредност српског народа. Видети: Милан Радуловић, *Анатомија историје књижевности*, у Зборнику радова: *Историја и теорија српске књижевне критике*, Институт за књижевност и уметност, Београд, 2009, 77–102.

⁹ Новица Петковић, *Словенске пчеле у Грачаници*, Завод за уџбенике, Београд, 2007, 35.

примарне идеје – и то је опште место њихове поетике.¹⁰ Формуле су и „група речи која се редовно употребљава под истим метричким условима да се изрази нека дата суштинска идеја.“¹¹ Грачаница је у поезици српских песника једна таква суштинска идеја, а анализа показује: (1) како и када је скала значења проширена, и (2) када у песничкој елаборацији нема довољно иновација, какве је донео Васко Попа, на пример, препевавајући косовски мит. У примеру Слободана Костића структура и стилистика израза говоре да је пред нама синкретички дух, ослоњен истовремено на свесно и звучно, као и на обредно-пагански слој у културном бићу народа.

Култура је и иначе изграђен систем вредности, вредносна национална вертикала или глобални „систем системâ“, као што је језик систем знакова. Она држи у јединству „своју прошлост са својом садашњошћу“. Снага културе огледа се „у колективној меморији, која с једне стране сеже дуж историјског живота народног, с друге широм целовитог народног организма“. Пројекција Грачанице у поезији српских песника израз је једне такве националне културе. Она сабира делове битног националног памћења. Истина, понекад га песници интерпретирају непрагматично и/или погрешно.

Грачаница и Косово. – Ипак, преко Грачанице писци су, као пробуђена свест народа, отворили нови поглед на Косово и његову српску будућност. Учинили су то с разлогом, јер је реч о почетном простору наше културе, како мисли Новица Петковић, висински филолог, рођен управо ту, крај Грачанице. „Где је нешто почело, ту му је почело“¹² казује он научну истину на начин који је песник, његов комшија, Драгомир Костић, претопио у стих и медитацију о љубави или суштини: *Почетак се Где би другде Ту Збио.*

Живећи уз Грачаницу, у сродном сложену значењу и сродном капиталном идејом, представу о функцији манастира афирмише Сунчица Денић идејом којој није потребно тумачење:

То земља је оца
И сина
И духа светога.

¹⁰ Имајући на уму *феномен општег места* и преведећи теорију сазнања поетике у поезију, Јован Христић пева:

Дивна, стара, општа места,
Будите са нама док живимо
И огрејте нас са оно мало лепоте
Што је скривено у вама као тиха жар
У давно угаслом пепелу.

¹¹ Алберт Б. Лорд, *Певач прича I*, Теорија, Идеа, Београд, 1990, 21.

¹² Новица Петковић, нав. дело, 51. и 52.

То спас је
И нада
Прошло и будуће.

У наслову мисаоне структуре *Грачаница, Госпођин дан* именовани су манастир и манастирска слава. Наслов саображава историју вере и сабор као институцију српске патријархалне и црквене културе и призива свест о наслеђу: биолошком, духовном и религиозном. Такво наслеђе чини српски национални код, чији је значајни културни део на Косову и Метохији. Код поезије у којој од језика песник твори песничко биће не може се превести на једнозначни језик теорије и критике. Па ипак, критика постоји и настоји да тумачи њено „превођење сликовно/гласовне материје у семантику на коме се људски говор темељи“.¹³ Грачаница као велика тема сликана је често само на основу активирања наслага информација које је сам језик меморисао и изношења догађања, а не као непоновљиво догађање поетских значења као одлике праве поезије. Поуздано се зато може тврдити да су у знаку *Госпођин дан* Сунчице Денић под сочиво сабрани сви народни сабори као верски празници, дани слободе и наде, о којима пише Јанићије Поповић.¹⁴

У романтичном тону, с реторичким патосом, Грачаницу опева Алекса Шантић у *Празнику*, именујући обредни и религиозни чин купања душа у светлости:

У огњу јутра врхови се жаре;
У бехару густа стабла нека,
У празничком руху народ чека,
Пред капијама Грачанице старе.
(...)
И свака душа у сјају се купа
И Богу лети на појење данас.

Увезана у историјски контекст и посматрана у мозаику поетских домета српске поезије као дела националне културе, Шантићева поетика постаје још речитија него ли ако се само посматра у духу његовог неоромантичног родољубља. Читана као модеран текст, поменута песма указује и на модел етичке и културне не/толеранције, јер се окончава сликом: *Погнуте главе пролази Арбанас...*, чиме сугерише идеју за коју се још увек безуспешно

¹³ Исто, 131.

¹⁴ Јанићије Поповић, *Грачаница*, Млада Србија, Београд, 1927. Сведочење овог рођеног Грачаничанина доноси објективну слику манастира и климу духа међу Србима који живе око њега.

залаже модерна Европа и доказује да представа о другом говори и о ономе ко је ствара.

„Сребрна и чиста“ Шантићева Грчаница блиста¹⁵ у структури дескриптивне слике пејзажа *Јутро на Косову*. „Поетска слика широко схваћена као елементарна ћелија поетског бића увек настаје када се тај супстрат активира и пројектује на савремено језичко значење“.¹⁶ У Шантићевој слици Грчаница је само један у низу мотива, јер средишњи је свакако митско Косово, означено у наслову. Битна је зато што подтекст чине речник и јунаци српске етике: алај-барјак, оклоп сјајни, као средишњи знак Ракићевог *Косовског циклуса*, Бошко Југовић, а посебно два пута апострофирани симбол *пројезди* који осветљава поетску енергију српске епике и древност језика. Исту поетику и акустику древног језика налазимо и код Момира Војводића као замену за тврду и тужну реч *сеоба*: „*Одјездише, некуд, и умни пастири...*“ Дакле, пред нама је народна поезија, која је Србима, захваљујући Вуку Караџићу, отворила капије Европе и Гетеа још у време док се он политички и институционално конституисао као модерна европска нација и држава, подижући устанак против Турака (1804), петнаест година после Француске револуције.

Историја, естетика и култура. – У романтизму се песник служи експресивним стилским обележеним изразима, изражавајући осећање, слободну вољу и лични став, што и Шантић чини у наведеном стилском примеру обележеном вербалним бљеском испред којег је истурена идеја. Он има, у извесној мери, с обзиром на геоисторијске околности, спољашњи приступ другим културама и народима и извесну релативно схваћену *туђост*, на шта, такође, упућује слика Арбанаса који пролази погнуте главе.

Песници који га следе, на пример, тему Грчанице и мотиве који из ње зраче употребљавају тако да показују како су поезији наменили другачију функцију у култури. Стара романтичарска поетика, заснована на реторици која је освојила књижевност, изгубила је своју моћ и значај. За Дејана Медаковића, историчара културе у улози песника, Грчаница је „скок у висине“. Његов симбол/слика упућује на лепоту као знамење. Њу ће као своје инспиративно чвориште, више или мање креативно осветљено, означити бројни

¹⁵ Ратко Поповић је приредио и поговор написао за књигу Алексе Шантића, *Небом Грчаница блиста*, (Градска библиотека „Вук Караџић“, Косовска Митровица, 2007) у којој доминирају песме о Косову. Карактеришу их романтичарски дух и патос песама инспирисаних Грчаницом. Наслов издања је део једног Шантићевог стиха.

¹⁶ Новица Петковић, нав. дело, 138.

песници. На фону таквог значења и визије је *Грачаница* Бранка В. Радичевића:

Угледаше је у облацима
И озидаше привид.

Песник Грачаницу истовремено доживљава као духовну лепоту у којој се моли „за спас душе“ и као материјалну лепоту коју нико не спасава. Пројекција је апсолутно сва у знаку естетичког, етичког и психолошког. Лепота у његовој представи припада висинама и мери се вертикалама:

Страх се увлачи у сваку твар,
У све те сасуде и молитве,
У записе и невеселе призоре,
У живот.

И као што привид
сађе на земљу
где се скамени у храм,
тако и храм, заљуљан страхом,
хоће у привид.

Анђео са фреске је за Ивана В. Лалића есенција лепоте: „јер си био усијан/До опасне лепоте што време оплођује“; сама фреска Даринку Јеврић суочава с мишљу: „стољетну љепоту ми у светлост кујеш“. Наведене идеје песника су битне јер потврђују континуитет стварања у српској култури: сликарству, поезији и архитектури. Присетимо се, на пример, антологијске песме Бранка Миљковића о ариљском анђелу, с којим он води дијалог, и модерне фактуре његовог стиха.

Исту естетичку идеју сугерише *Грачаница* Милорада Ивића чију фактуру дистиха преслажемо у прозни исказ: *Камењем жарким/ измиче погледима земних/ патника/ и свему*. Ирена Церовић опева Грачаницу под мотом: *Лепота те на вечност осудила! У средишту певања и мишљења налази се идеја о пореклу и бића стварања и народа*:

Немој да нам се с децом мимоиђеш
Грачанице, тако ти лепоте!

Из позиције сведока и суштине свога бића и хришћанске културе (*Исусов гроб је тачно у мени*), Адам Пуслојић у *Грачаничком триптиху* потенцира реалну слику Грачанице на крају 20. века:

Затичем се, о небеси,
с Грачаницом на улици. Ту
где је друм исекао на двоје
свет и светлост: храм и механу
узимам за храну...

Дословно пренесен смисао слике српске задужбине *Од камена и румене опеке* као симбола културе читамо у *Грачаници* Мирјане Вукмировић, чија наративна структура *оправдава* наш приступ теми:

Ти си оно што нам, као култура, остаје
Кад смо све заборавили:

И Милоша, и челенке, и шестопере златне,
И Косовску вечеру проклету; и Бранковића.
У твом имену гракћу да л' они косовски гаврани
Што царици Милици јавише пораз
На бојном пољу
И у ложници царској и себарској.¹⁷

И као естетички предмет: „*Нема пукотине у твом складу/ Да се црв увуче или време*“, Грачаница је афирмација вредности о којима певају Бранко В. Радичевић, Дејан Медаковић и други. Задужбина српска изражава уметнички идеал склада и симетрије. „Песник је син хармоније“ (Александар Блок) и, следећи хармонију архитектуре и фреско-композиција Грачанице, српски песници су потврђивали то начело.

У лепези слика: митолошких, епских, психолошких, родољубивих и љубавних издваја се, сва у знаку сазвучја локалног говора и чврсте вере, имагинарна слика Ратка Поповића о зидању Грачанице:

Не могу да се нагодим
О неким стварима.
Могу да верујем.

¹⁷ Епско-митску основу као подлогу, у том смислу, има и читање Рајка Петрова Нога, *На Грачаничком зиду* „од Косова па до Косова“: „За шеницом се лицом и водом са Звечана“ и „О времену пошљедњем у срамности и стиду“. Њено разумевање подразумева познавање суштине косовског мита и његово функционисање у историји и култури српског народа. Грачаница је само велики повод за певање и мишљење мита и историје обликованих у епизи косовског циклуса, јер дословно препознајемо слике и мисли песме *Смрт мајке Југовића*.

Он најпре именује културу стварања и веру стваралаца: *Дођоше мајстори/зографи/калуђери с књигама и тамјаном/колари/терзије/опанчари*, а потом локални говор Косоваца претпоставља позицији ктитора. Вилхелм фон Хумболт је говорио да око свакога човека његов матерњи језик описује круг и из тог се круга може извући само ако се у неки други круг уђе. Одлика је српских песника који певају о Грачаници да су они историјски доследно у кругу матерњег језика. „Ми своју културу носимо – и у уметности, наравно, као стонога својих стотину нога, којима управљамо безбројним навикама“ као да не „увиђамо да културни круг у коме се крећемо и који представља нашу другу природу није једино могућ ни природан него један између више могућих и заснован на конвенцијама колико и сви други“.¹⁸ На трагу такве истине, која осветљава везу и однос поезије и културе, и такве суштине језика, коју изражавају знаци *колаја* (значи: лако) и *нагоди се*, Поповић пева:

Колај би Милутину,
Да нагоди се с људима за земљу.

У структури *Зидали Грачаничани* у том смислу, завештана је слика у коју се не сумња – и то је њена тежишна вредност као наслеђа из којег је настао споменик. Везу и однос манастира и народа на Косову и Метохији потенцирају и романсијери. Јунак Вука Филиповића у *Стрмој обали* крај Грачанице доживљава катарзу, а Светолик, јунак Данила Николића, који све зна о њој, јер „то је наша Историја, наша Душа,“ у *Власницима Бивше среће* овако размишља: „У дубини давнине освануше наши преци у њој (Метохији, прим. А. Ђ.). И створише од ње очи државе. А лице јој украсише. На свако уво по два драгуља: Дечане и Патријаршију, Богородицу Љевишку и Душанову цркву у Призрену. Под грлом: Девич и Грачаницу.“¹⁹

Закључак. – Вук Караџић је увођењем новоштокавских херцеговачких говора као основе књижевног језика афирмисао говоре периферије. Језик периферије у симболу *колај* крије меморију једне речи која открива наталожене слојеве значења српске културе. Место поезије у српској култури, коју чине вертикале: патријархална и црквена култура (1) и грађанска култура (2), показује анализа поетских слика, симбола и идеја уметнички саопштених поводом Грачанице, јесте од битног значаја за српску културу, као што то

¹⁸ Новица Петковић, исто 8. и 9.

¹⁹ Данило Николић, *Власници бивше среће*, Народна књига, Политика, Београд, 2005, 191. и 135.

јесте и сâм споменик као архитектонско здање. Значају Грачанице за српску културу и њеној слици у поезији посебно доприноси пројекција фреске Симонида.²⁰ Анализу те теме као феномена, коју је означио Милан Ракић, и њен значај као инспирације српских песника новијег доба треба тек осветлити. Она би још комплексније указала на везу и јединство поезије и српске културе.

Цитирана дела

- Ђорђевић 2009: Ана Ђорђевић, *Грачаница у старим записима и натписима и народној поезији, Баштина*, бр. 25, Институт за српску културу – Приштина, Лепосавић.
- Ђорђевић 2009: Милош Ђорђевић, *Трокраки свећњак знања*, Академија лепих уметности, Змај, Београд, Нови Сад.
- Лорд 1990: Алберт Б. Лорд, *Певач прича I*, Теорија, Идеа, Београд.
- Петковић 2007: Новица Петковић, *Словенске пчеле у Грачаници*, Завод за уџбенике, Београд.
- Поповић 1927: Јанићије Поповић, *Грачаница*, Млада Србија, Београд.
- Николић 2005: Данило Николић, *Власници бивше среће*, Народна књига, Политика, Београд.
- Поповић 1989: Ратко Поповић, *Страшни суд*, Јединство, Просвета, Приштина, Београд.
- Поповић 2007: Ратко Поповић, *Небом Грачаница блиста*, у: Алекса Шантић, *Небом Грачаница блиста*, Градска библиотека „Вук Караџић“, Косовска Митровица.
- Радуловић 2009: Милан Радуловић, *Анатомија историје књижевности*, у: *Историја и теорија српске књижевне критике*, Институт за књижевност и уметност, Београд.
- Шијаковић 2009: Богољуб Шијаковић, *Критика балканског дискурса*, (прилог феноменологији „другости“ Балкана), Службени гласник, Београд.

Литература

- Аристотел 1987: *О песничкој уметности*, превео Милош Ђурић, Завод за издавање уџбеника и наставна средства, Београд.

²⁰ Симонида као принцеза, фреска и инспирација српских песника новијег доба тема је нашег посебног рада. Рад ће бити објављен у наредном броју *Баштине*.

- Макуљевић 2006: Ненад Макуљевић, *Уметност и национална идеја у XIX веку*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
- Матицки 2003: Миодраг Матицки, *Језик српског песништва*, Прометеј, Нови Сад.
- Милосављевић 1997: Петар Милосављевић, *Теорија књижевности*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд.
- Милосављевић 1996: Петар Милосављевић, *Систем српске књижевности*, Народна и универзитетска библиотека Приштина, Приштина.
- Милошевић 1968: Десанка Милошевић, *Грачаница*, Туристичка штампа, Београд.
- Тодић 1999: Бранислав Тодић, *Грачаница*, (друго издање), Музеј у Приштини, Народна и универзитетска библиотека, Универзитет у Приштини, Приштина.
- Ђурчић 1988: Слободан Ђурчић, *Грачаница* (историја и архитектура), Јединство, Просвета, Приштина, Београд.

SUMMARY

The focus of perception and artistic projection of the monastery of Gračanica in the old Serbian records and inscriptions in popular poetry is giving us a proof of the monastery as a national, artistic and cultural centre, and that it was an initiative of the faith in oneself and future, and as a support to the people, the condition of the vertical duration and survival. An analytic overview of key ideas, poetic images, symbols, and their semantics in poetry of Serbian poets of new era, reveals a familiar vision of Gračanica in which it functions as a „basic cell“ or symbol of a special meaning.

The place of poetry in Serbian culture consisting of two verticals such as patriarchal and church's culture and civic one, shows the analysis of poetic images, symbolic and ideals artistically told on the occasion of Gračanica, and is of crucial importance for Serbian culture.